

»Ady hiába készítette sajtó alá *Nagy-Hitető* című kötetét, a kifizetett honorárium dacára sem vállalták a kiadást. Kilenc íróháttal szemben ezt a megalázást kellett megélni Adynak 1914-ben.«

A 14—18-as háború csak látszólag hozta közelebb egymáshoz a Nyugatot és Adyt. Valójában éles különbség volt Ady harcos szembeszegülése és a Nyugat mindenfajta erőszaktól írtó háborúellenessége között.

Így bomlik fel tíz egynéhány év leforgása alatt az 1908-as, belső ellentmondásoktól mentes platform. A Nyugat pozitív jelentősége nem ott mutatkozik, ahol a plebejus törekvésekkel szemben szólal meg, hanem ott, ahol mégiscsak érintkezése volt a kor döntő, előrevivő kérdéseivel. S mert ez az érintkezés 1919 előtt egyre halványulóbb formában, de megvolt, lehetett a Nyugat a század első két évtizedének reprezentatív irodalmi orgánuma.

LENGYEL DÉNES

AZ IRODALOM KLASSZIKUSAI IFJÚSÁGI KIADÁSBAN

Irodalomtörténeti kutatásaink a kultúrforradalom óta az egyre fejlődő olvasóközönség irodalmi nevelését nagy mértékben szolgálják. A szakkikkek és monográfiák nagy költők és írók pályáját közérthetően adják elő, így jelentős közönségsikerük is van. Haladó hagyományaink felfedezését azonnal nyomon követi a jegyzetes kiadás vagy a gazdag antológia. Az egyetemi szöveggyűjtemények és kritikai kiadások nagyon népszerűek az olvasóközönség előtt. Mindez azt mutatja, hogy irodalomtörténeti kutatásunk helyes úton jár, és olvasóközönségünk nagy érdeklődéssel fordul haladó irodalmi hagyományunk felé. Tankönyveink általában nyomon követik a tudomány fejlődését, így az ifjúság megismeri a klasszikus írók szövegeit és a marxista irodalomtörténetet. Az iskola teljesíti hivatását a haladó hagyományok megismertetésével és értékelésével, ezáltal olvasókat nevel tanítványaiából, azonban ezek az irodalmi ízléssel és igénnyel fellépő gyermekek nem jutnak megfelelő magánolvasmányhoz. A magyar- és világirodalom klasszikus hagyományait éppen az irodalomtörténeti kutatásnak kell feltárnia és értékelnie, hogy gyermekirodalmunk kiadói megfelelő munkát végezzenek. Az Ifjúsági Könyvkiadó több kötet megjelentetésével már tett ebben az irányban lépéseket, azonban ez a kezdeményezés nem méltó a gazdag hagyományhoz és nem is nélkülözheti az építő bírálatot és az útbaigazító tájékoztatást.

A gyermekirodalom egyik főforrása a népköltészet. Ez a dolgozó nép világszemléletét ismerteti meg a gyermekekkel, nevelőértékének legnagyobb jelentősége ebben áll. A népköltészet nyújtja a gyermeknek az irodalmi szépség első élményét. Az alátódalok, a gyermekdalok, ritmikus mondókák, játékos kiszámolóak a kisgyermek életének kísérői. A kisgyermeknek szóló mesék a világot ismertetik meg a gyermekkel. Az állatmesék a háziállatok és vadállatok életét és természetét mondják el a hallgatónak. Az állatmesének sokszor tanító célzata van. A »Kutya szeretne lenni« a munka megbecsülésére tanít: aki nem dolgozik, ne is egyék.

A reális vagy novellisztikus meséknek a gyermek nevelésében nagy jelentőségük van. Ezek a valóságot ábrázolják: Az események a falu életének realitásából folynak. Ebben a falusi valóságábrázolásban a szegényparaszt és a zsírosparaszt, úr, pap és jegyző ellentéte világosan megmutatkozik. A reális mese határozott világnézetet sugároz: a béreslegény sikerét mondja el, a szegényember igazát hirdeti. A »János szöga« mese sok változatban országsszerte ismeretes. Benedek Elek »Haragszik-e gazduram« címmel írta meg. Ez a mese a falusi osztályharcot művészi ábrázolja: a gazdag bíró nem akar bért fizetni szolgálójának, de az ésszel él, és mindenképp kifürösztí zsigori gazdját. Az »Igazság és Hamisság« a szegényparaszt és

gazdagparaszt jellemének, életének különbségét mutatja, a győzelem a mesében a jószívű szegényemberé. A reális mesék egy másik csoportja a király (nagyúr) eszén túljáró szegénylegény (leány) történetét mondja el. Tankönyveink is közlik a népszerű »Kistérszéli Katica« meséjét, aki Imre király felett többszörösen diadalt arat. Az okos leány, vagy bölcs vén paraszt figurája jelenik meg a Mátyás király nevéhez fűződő mesék egy részében. Ezek a nép okos fia (leánya) és a király között teremtnek kapcsolatot, a gonosz udvari urakkal szemben. A reális mesék némelyike a társadalombírálat elemi fokához juttatja el gyermekhallgatóját. Ilyenek az »Üssed, üssed botocskám« mondanivalójára emlékeztető mesék. Ebben a mesében a jószívű szegényember segíti azt, aki bajba jutott, ezért egymásután három ajándékban részesül. A gonosz kocsmáros és ennek felesége elcsalja a két ajándékot, végül azonban a harmadik ajándék, a csodabot addig veri őket, amíg vissza nem adják a lopott kincseket. Ekkor a király is beleköt a szegényemberbe. De öfelségével is elbánik az üssed botocska, így lesz a szegényemberről olyan király, akit minden alattvalója szeret. A kis mese világosan tükrözi, kit érez a szegényember ellenségének, s miképpen képzelettel a jobb világot: a kocsmárossal és a királlyal leszámol és egy szegény emberre akarja bízni az országot. Nagy nevelőértéket tartalmaznak a bolondokról szóló történetek. Ezek mulatságosak, de nevetetve tanítanak is. A bolond Mihók, az okos Kati s más ilyen mesealakok — a néphumor kitűnő megnyilvánulásai, — mindent fordítva csinálnak, vagy helytelenül oldanak meg. Az esküvőn azt mondják: »Az isten őrizze meg az efféle változástól s a megszorodottnak adjon vigasztalást«. A bogáncsot pusztító embernek azt kívánják: »Isten adjon ezerannyit« stb. Ezek a tréfás negatívumok a helyes cselekvés illemlőjét is elmondják, nevetéssel ítélkeznek arról, aki ezt nem ismeri.

A reális meséhez közel állanak az anekdóták. Ezeknek világnézeti jelentőségére még tudományos irodalmunk sem mutatott rá kellőképpen. Minden nagy gyűjteményünk egészen vegyesen közli a »tréfás« szövegeket, nem gondolva arra, hogy ezekben az anekdótákban az osztályharc éppen oly élesen megnyilvánul, mint más műfajokban. (Ebben egyébként a külföldi mintákat követik.) Ha nagy gyűjteményeinkben lapozgatunk, egymás mellett találjuk Petőfi, Kossuth vagy Mátyás király anekdótáját a 67-es megalkuvó kiegyezésről, Erzsébet királynőről vagy a magyar arisztokrácia nagylelkűségéről szóló történetekkel. Tóth Béla »Magyar anekdótakincs«-e, Gracza György »Nevető Magyarország«-a ennek tipikus példáját mutatja. György Lajos kutatása és népszerű könyve (Világjáró anekdóták) pedig kizárólag a világirodalmi összefüggéseket vizsgálja, s ebben is arra törekszik, hogy magyar anekdótakincsünket szoros kapcsolatba állítsa a nyugati népek anyagával. Ha a marxista tanítás tudományos megvilágításában vizsgáljuk az anekdótákat, azt látjuk, hogy ezek mindig valamelyik társadalmi osztály (réteg) népszerűsítését és egy másik réteg kinevetését szolgálják. Jellemző ebből a szempontból (bár százával kínálkoznak a példák) a Magyar anekdótakincs V. kötetének két anekdótája. Az »Aki erősebb« c. történet hőse K. hontmegyei főszolgabíró. Erős ember. »Ha kellett, szétépett egy pakli kártyát, elharapdálta a négykrajcárosokat, fölemelt bal- és jobb kezével egy-egy természetes embert.« Ez az erős férfiú 48 után már nem élhetett nemesi előjogával, mégis rákiáltott egy vele szembehajtó szekér gazdájára: »Térj ki!« Az izmos parasztember nem hallgatott rá, erre birokra szólította és földhöz vágta: »Most már aztán térj ki az útból, paraszt!« Az anekdóta beállítását világosan mutatja, hogy ezen a kaszinózó táblabíró mulathattak, akiket bántott a nemesi jogok megcsorbítása, és elégtétellel töltötte el őket az a tudat, hogy némelyik úr testi erejével »fenntartja nemesi jussát«. Ugyanez a kötet közli az oláhfalviak kérését (ezt egyébként Jókainál is olvashatjuk), akik túljárnak a császár és főleg a forspontot követelő idegen katonatisztek eszén. Aláíratják öfelségével a privilégiumot: Akinek lova nincs, járjon gyalog. Így szabadulnak meg a forspont állításának kötelezettsége alól. Ez az anekdóta a dolgozó nép ötletességét mutatja, hallgatói és olvasói a dolgozó nép szempontjából ítélik meg az eseményeket, nevetésük a császár és a katonatisztek rovására csendül fel. A népi anekdóták rövid, fordulatossá és csattanóra épített

multságos felépítése kitűnő nevelőértéket tartalmaz mind tartalmi, mind formai szempontból, helyes válogatásuk és adaptálásuk gondos munkát igényel.

A tündérmese a gyermekek képzeletére hat. Erkölcsei motivációjának nevelőereje az etikai nevelés alapjait biztosíthatja. A király vagy a szegényember három fia közül mindig a harmadik ér el sikert, aki jóságával állatsegítőket szerez magának, a másik kettő az irigység vagy a fősvénység áldozata lesz. Az erkölcsi jószág jutalmát minden tündérmese megadja: ez a népköltészet optimizmusából következik. A jók megjutalmazása és a bűnösök büntetése olyan változatos, színes és gazdag történetek során kerül a gyermekek elé, hogy a moralizálás gondolata fel sem merül bennük s mégis igazságérzetük, helyes ítéletük jóról és rosszról már a mesék olvasása során kialakul.

A nyelv- és fejtörők, a találós kérdések a gyermekek kifejezőképességét, megfigyelőképességét fejlesztik, és megteremtik a logikus gondolkodás feltételeit. A »mit sütsz kis süzcs« vagy a »répa, reték, mogyoró« olyan hangok gyakorlását segíti, amelyek képzésével sok gondja van a gyermeknek. A »Hányat lép a veréb egy évben?« vagy »Meddig van a patkó a lovon?« (Ameddig a kovács fel nem veri, mert attól fogva a ló van a patkón) típusú kérdések a megfigyelést erősítik. A találós kérdések más csoportja: »Hogyan kell farkast, kecskét és káposztát egy csónakon átszállítani?« ötletes gondolkodásra nevel.

A közmondásgyűjtemények éppen olyan kevéssé veszik figyelembe az osztályharcot, mint az anekdótagyűjtemények. Lexikális vagy tematikus sorrendbe rendezik az anyagot, holott itt is hangsúlyozni kell a társadalmi mondanivalót, amely a közmondásokból kicsendül. Az urak így beszélnek: »Sülve jó a paraszt, akkor is a fene egye meg.« »Huncut a paraszt, mihelyt egy arasz« stb. Ezzel szemben a szegényembernek is megvannak a maga közmondásai »Úrtól, bolondtól mindent fel kell venni«, »Hús tart gazdát, lé a szolgát«, »Nagy úrral egy tálból cseresznyét ne egyél«, stb.

A hazafias nevelés szempontjából nagyon jelentősek népmondáink. Ezeknek elhanyagolása a közelmúlt súlyos mulasztása volt. A honfoglalás mondái, a hősmondák (Kinizsi, Toldi stb.), a helyi mondák (egy-egy hegyről, folyóról), a haza megszerettetésének és a szülőföld költői birtokbavételének eszközei. A táj szépségét a monda történelmi tartalommal tölti meg. A várrom a régi dicsőséget, a hegytető a kurucleset, a Galamboskő a tatárjárást idézi a hallgató emlékezetébe.

A felszabadulás után a népköltészet iránt nagy érdeklődés mutatkozott. Különösen a szomszédnépek meséi keltettek figyelmet, mert ezekről a magyar faj supremációját hirdető Horthy-korszakban az olvasóközönség nem kaphatott képet. Az Anonymus könyvkiadó szerencsés kezdeményezéssel sorozatot indított, amelyben a magyar és külföldi mesék kötetei jelentek meg. Ezeknek a gyűjteményeknek a mesemondáson kívül az volt a céljuk, hogy megismertessék a gyermekekkel a szomszédnépek világát. A fasizmus gyűlöletet hirdetett a szomszédos országok ellen, ez a könyvsorozat meg akarja szeretetni a mellettünk élő népeket. A sorozat kötetei bevezetéssel kezdődnek. Ez ismerteti a mesélő nép földrajzi és történelmi körülményeit. Rámutat arra is, hogy a mesekincs a népek közösségének birtoka. A dolgozó nép fiainak minden országban egy a vágya: megszabadulni az urak igájából és békeségben élni becületesen munkából. Ha ezt sokmillió ember évszázados mesemondása adja elő gyermekeinknek, ez világnézeti nevelésünknek legbiztosabb alapja lesz. Az Anonymus könyvkiadó mesegyűjteményei (Bodrogekői mesék, Orosz mesék, Moldvai mesék, Afrikai mesék) olyan szövegeket válogatnak, amelyek a gyermek előtt magyar változatukban gyakran már ismertek. A mesemondók így mutatnak rá — helyesen — a kapcsolatra, amely a népek gondolatvilágát összeköti. A mesék előadása, nyelve figyelembe veszi a gyermek szókincsét, értelmi fokát. A kötetek Ortutay Gyula és Binét Ágnes gondozásában jelentek meg. Ez a szerkesztés egyfelől a népköltészet, másfelől a gyermek igénye szempontjából biztosítja a sorozat színvonalát. Kár, hogy egységes mesemondó hang megteremtésére nem töreksenek az egyes kötetek fordítói, holott erre jó példát mutatott Benedek Elek négy színes mesekönyvének előadás-

módja. (Az Arany, Ezüst, Kék és Piros mesekönyv a világirodalom nagy mesegyűjteményeiből ad gazdag anyagot kitűnő átdolgozásban.)

A kultúrforradalom megindulása, illetőleg az Ifjúsági Könyvkiadó megalapítása előtt még néhány szórványkezdeményezéssel találkozunk, amelyek egy-egy kötet kiadásáig jutottak el. Beke Ödön »Csalóka Péter« c. kötete rövid magyar mesegyűjteményt nyújt a gyermekeknek. Az egykorú kritika már felhívta a figyelmet a könyv gyengeségeire (olykor túlozva is), annyit itt is megállapíthatunk, hogy a tudós szerző nem mélyült el eléggé a mesék előadásának tanulmányozásába, s nem volt képes megoldani a mesemondó stílus kialakítását. Értékes gyűjteményt adott ki Kresz Mária a talalós kérdések, fejtörők színes, élénk és mulatságos összeállításával. A gyűjtő néprajzi tudása irodalmi stílussal párosul. Bár ez úttörő és helyes próbálkozás, amelyet folytatni kívánatos, mégis felvetjük hibáját is: a kötet nagyon tömény formában nyújtja az anyagot. Szerencsésebb eljárás volt Benedek Elek »Jó Pajtás« című gyermekújságjának gyakorlata, ott a közmondások és a nyelvtörők a mesék, elbeszélések, versek és más szövegek között, illetőleg azok után szerepeltek.

Az Ifjúsági Könyvkiadó sok értékes magyar és külföldi meséskönyvet adott ki. Szép formában jelentette meg Benedek Elek Magyar mese- és mondavilágának válogatott meséit, díszes alakban adta ki Bazsov nagy meséskönyvét és sok más értékes és hasznos kötetet. Kiemelkedik a kiadás újszerűségével Arany László: »A kóró és a kismadár« című meséjének kiadása. Ebben a kis könyvben a meseközlésnek nagyszerű formájával találkozunk: az eredeti íz, ritmus megőrzése mellett nyelvi gazdagság és irodalmi stílus jellemzi. Arany László apja tanítása nyomán eltalálta a mesemondás hangját, kis kötetének sikerét ez magyarázza meg. Ezt a mesemondó hangulatot nyelvben és stílusban később Benedek Eleknek sikerült megformálni, az újabb meseközlés sokszor meg sem látja ezt a problémát, máskor pedig nem tud megbirkózni vele. Ebben a hiányosságban szenvednek még legjobb mesésköteteink is. Legújabb és leggazdagabb gyűjteményünket nemrég adták ki, Illyés Gyula: »Hetvenhét magyar népmese« címmel. Ez a kötet tartalmában gazdag, kiállításában kitűnő, ára is olcsó, így valóban nyeresége gyermekirodalmunknak. Elemzése azért tanulságos, mert reprezentatív munka, amelyet nagy buzgalommal, fáradsággal és költséggel állítottak elő és a közelmúltban jelent meg.

Illyés Gyula hetvenhét magyar népmeséjét Katona Imre válogatta. A válogatás szempontjai nem világosak, az egyes mesék forrását nem közli, csupán a felhasznált mondatokat idézi. Olyan meséket közöl nagy számban, amelyeknek jó változata nemrég jelent meg, vagy éppen közismert. Így »Térdszéli Katicát«, amely az általános iskolai olvasókönyvből minden gyermek előtt ismert, »Fábólfaragott Pétert«, amely éppen Katona Imre nemrég megjelent nagyon értékes kis kötetének jó meséje és »Csinosomdrágát«, amely címlapon szereplő mese a kiadó utolsóelőtti kötetében. A gyermekolvasót csalódás éri az ilyen válogatás következtében, mert már olvasott mesét adunk ismét a kezébe, és azt a tévhitet keltjük benne, hogy a népköltészet olyan szegény, hogy mindig ugyanazt az anyagot kell a gyűjtőnek variálnia. Elvileg sem helyeselhetjük a már gyermekek számára adaptált mesék válogatását, mert pl. Arany László szövegét átírni nem lehet, viszont minden mesemondónak saját hangján kell az egész könyv hangulatának megfelelően írnia. Ez a megoldás idegen hangot hoz a könyv egységébe. A válogatás elvi bizonytalansága a mesék átírására is rányomja bélyegét. Illyés Gyula, legnagyobb prózaírónk, méltán halhatatlan a halandók között, azonban ez a meséskönyve nem üti meg minden téren a színvonalat, amelyet tőle vár gyermekirodalmunk. A mesék átírója nem mindig veszi figyelembe kis olvasói szokincset, szellemi színvonalát. Olyan szavakat, kifejezéseket használ, amelyek még felnőtt embernek is gondot okoznak, a gyermekolvasó számára pedig egyszerűen érthetetlenek. Mindjárt az 5. lapon »A kis gömböc« c. mesében ezt olvassuk: »Mikor a malacot már jól meghízalták, vagy ahogy ők mondták, annyira zsöndítették, hogy kétujjnyi zöld volt a hátán, megölték, a húsát felrakták a füstre, a gömböcöt pedig felkötötték a padlásra a legfelső gerendára a kémény mellé a szelemenre.

Ötjűknek csak annyi volt a kis malac húsa, mint egy eperszem. Már az *orja, nyulja*, feje mind elfogyott». Ez a kis idézet öt olyan kifejezést tartalmaz, amelyet 8—10 éves gyermekek általában nem ismernek. Némelyik olyan, hogy felnőtt embert, sőt szakértőt is zavarba hozhat. Miért volt erre szükség? Nézzük meg ennek a mesének egyik változatát Arany László kiadásában: »Egyszer megölték a kismalacot, a húsát felkötötték a padlásra. Már kolbásza, hurkája, sonkája, mindene elfogyott a kis malacnak, csak a gömböce volt még meg.« Ha Arany László 18 éves korában ilyen szöveget írt, majd 1872-ben a Magyar Népköltési Gyűjteményben is közreadta, szabad-e 1953-ban ennyi nehéz és érthetetlen szóval megrontani ezt a közérthető mesét?

A hetvenhét népmese előadása nem teljesen egységes, érezzük a gyűjtések nyersességét, ha szép volt a változat eredetileg, itt is az maradt, ha nyelvileg dőcögött, ez nem változott meg az átdolgozás során sem. Így az »Erős János« c. mesében ezt olvassuk: János »még egy szikrát sem akart egyik helyről a másikra tenni.« (69. l.) Ugyanebben a mesében: »A bíró azt gondolta, a cserjét vágta ki, a legszebb bokrokat, kettőt«. Ebben a mondatban a bíró az alany. A következő mondatban már János lenne: »Másnap megint kihajtja a juhokat, a tarisznyájába akkor se tettek semmit.« Az alanyváltozást a mese írója nem veszi figyelembe. (70. l.) A »Tündér Ilona és Árgyélus« című mesében a vén boszorkányról mondja: »Volt egy sípja, melyet ha megfúj, akit akart, elaltatott vele. Most is kihúzta a sípot, elfordult és sípolt és attól Árgyélus úgy elaludt, hogy azt sem tudta, hogy a világon volt-e valaha?« (99. l.) Itt a mesélő akadozását, amely kétszeres relatív mondatba, majd újra alárendelt mondatokba bonyolódik, a közlő semmiképpen sem segíti. Már e néhány példa világosan mutatja, hogy a mesemondó hangot ebben a kötetben nem mindenütt találjuk meg, s a népmese helyes közlésének művészi módját ebben a kötetben sem sikerült teljesen megvalósítani.

A népköltészet, s elsősorban népmese helyes közlése csak néhány elvi kérdés tisztázása után lehetséges. Ezeket a kérdéseket haladó hagyományunk segítségével oldhatjuk meg helyesen. A már kitűnően adaptált változatokat, Arany László és Benedek Elek néhány klasszikus meséjét adjuk ki külön egyes mesék vagy kisebb kötet formájában. Ezeket átírni vétek lenne, mert elrontanók őket, változatlanul pedig nem illeszthetjük egy egységes előadású meséskönyvbe.

A gyűjteményes válogatás és közlés klasszikusa Arany László, aki jórészt apjának köszönheti mesegyűjteményének sikerét. Arany János egy tanulmányában¹ bőven foglalkozik a mesegyűjtés és közlés problémáival. A gyűjtő rátermettségéről és feladatáról ezt írja: »A jó gyűjtő mindenek felett egy tökéletes mesemondó képességeivel legyen felruházva. A nép közt, ennek fonóházaiban, pásztortüzeinél forogván, úgy szólva ott nevekedvén fel, bírja ennek ne csak nyelvét, egyes kitételeit, hanem egész eszejárása, képzelődése, modora az elbeszélésben ki nem törölt betűkkel vésvé álljon emlékezetébe. Olyan legyen ő, ki ha ama körben marad, születve volt a vidék legügyesebb mesemondója gyanánt szerepelni.« Majd: »Az előadási, öltöztetési modor annyira hatalmában álljon, hogy ha valamely mesének pusztá vázát kapná, képes legyen azt olyanná tenni, mintha a legjobb mesemondó ajakáról vette volna. Legyen érzéke fölismerni a legcsekélyebb idegenszerűt, ami netalán leírói, segédgyűjtő által a mese anyagába vegyült s tudja azt kár nélkül eltávolítani. . . több variáns közül tudja kiválasztani a legépebbet, legteljesebbet«. Arany János tanácsadása ma is kötelező érvényű útbaigazítással szolgál. A mesegyűjtő és közlő ebben az időben egy személy, a gyűjtött anyag pedig egyszerre tudományos és szépirodalmi céllal készül. Ezt az eszményt Arany László a maga idejében meg is valósítja. Ma már a tudomány más igénnyel lép fel a gyűjtővel szemben, így most a meseközlő számára hasznosítjuk a tanácsokat. Arany János »gyűjtője« azonban a mi értelmezésünk szerint közlő, tehát felfoghatjuk a már összegyűjtött meseanyag válogatójának és átírójának. El kell fogadnunk az első követelményt: a mese

¹ Arany János Összes prózai művei és műfordításai, 566—567. l.

közlője (átdolgozója) olyan legyen, mint a legjobb mesemondó. Ezt érezte Benedek Elek is, amikor a Magyar mese- és mondavilág előszavában ismételt hangsúlyozta: »A magyar népé ezért az érdem elsősorban. Az ő lelkének kincsei e mesék. Én csupán a nép mesemondó fia vagyok.« A mese közlője a nép nyelvének és eszejárásának kitűnő ismerője legyen. Helyes érzékkel kell kiválasztania a jó előadót, a szép változatot. Ha az előadás »osztéghát«, »szonogyák« (Arany János idézete) kifejezései akadályoznak, javítani, változtatni jogos és szükséges. Az összekevert sorrend (a hármastagolás előadásában) természetes, eredeti formáját kell megadnunk, az emlékezetből kiesett, összecszerelt neveket helyreigazítanunk. De nem szabad a mesébe belekölni. Arany találóan írja erről: »A legjobb gyűjtő sem vehet magának szabadságot arra, mi a *hivatott* mesélőben nagy érdem, hogy a mese anyagát megváltoztassa, lényegesebb részeket tadjon bele, szóval, hogy a *meseköltés* folyamatában mint tényező szerepeljen.

A helyes meseköltés alapvető feltétele a mesemondó előadás megteremtése. Ez sikerült a maga korában Arany Lászlónak, sikerült Benedek Eleknek is. Klasszikus meséiket átdolgozás nélkül adjuk ki ezután is és meg kell tanulnunk tőlük a mesemondás művészi módját, hogy a mi gyűjteményeink felvegyék a versenyt a klasszikus mesékkel. A mesemondó stílus kérdését az Ifjúsági Könyvkiadó pályázattal tűzhetné napirendre. Nagy írónk részvétele a pályázaton a meseköltés új virágkorát teremthetné meg.

A népköltészet gazdag anyagát az utóbbi időben szinte kizárólag a népmesékből ismerték meg a gyermekek. Pedig hasznos könyvecske volt Katona Imre »Fábólfaragott Péter« is, amely anekdotákat tartalmazott. Gazdag anekdotagyűjteményeinket célszerű lenne felkutatni, hogy szép és hasznos könyvet írjunk belőle a gyermekeknek. A magyar mult gazdag anekdotákban. Ezek Mátyás király, Petőfi, Kossuth képét mulatságos epizódokban mutatják meg az ifjaknak. A földesurat, a Habsburg-házat és a főpapságot sok-sok anekdotánk teszi neveléssé. A helyesen szerkesztett anekdotáskönyv a gyermekek világnézetét formálja. A babona ellen kitűnően harcolhatunk Hatvani professzor »varázslatainak« tréfás előadásával. A szöveg felvilágosult diák-szerzője neveléssé teszi a babonát, s ezzel győzelmet arat fölötte.

A közmondások és találós kérdések önálló kötetben nem szereznek élvezetet, fásasztják a gyermekolvasót. Annál nagyobb szerepet szánhatunk ezeknek a gyermekujáskorban vagy mesés-, anekdotás-könyvek tarkításában.

A népmondák kérdése szorosan összefügg a mesemondó stílus kialakításának problémájával. Ezeknek nyelve és előadásmódja sokszor darabosabb, nehezebb, másrészt kevesebb is a változat, így válogatni sem lehet a szebbjét. A mondák a magyar történelmet adják elő a gyermekeknek. A honfoglalásról, a kalandozásokról, Hunyadiról, Mátyásról, Toldiról, Kinizsíról a gyermeknek sokat kell olvasnia, mielőtt tankönyvében találkozik nevével. A mondák könyve komolyan, az anekdoták gyűjteménye tréfás formában adja elő a történelmet, mind a kettő nagyrahatott: a gyermek történelmi ismereteit megalapozza és hazafias érzését elmélyíti.

Nagy költőink és írónk több remekművet írtak gyermekeknek. Ezeknek kiadása a felszabadulás óta rendszeresen folyik, egymás után jelent meg Arany János: »Rózsa és Ibolya« című verses meséje, Petőfi: »Arany Lacinak« című költeménye, majd a klasszikus ifjúsági regények és elbeszélés kötetek Mikszáth: »Két koldusdiák«, Móricz Zsigmond: »Légy jó mindhalálig«, Móra Ferenc: »Kincskereső kis ködmön« és »Furfangos Cintula« című könyve. Örömmel fogadjuk az Ifjúsági Könyvkiadó helyes kezdeményezését. Valóban minél több és minél nagyobb számú klasszikus művet kell adnunk a gyermekeknek. Ezen az úton fejlesztjük ízlésüket, így ismertetjük meg őket hazánk nagy költőivel és íróival. Fontos követelmény ezen a téren a szerzők tisztelete: ők tudják, hogy mit akarnak mondani a gyermeknek, szövegeiket megcsonkítani és megváltoztatni súlyos hiba. Nem fogadhatjuk el a »Légy jó mindhalálig« 1952-es kiadását, amely a csonkításnak kiáltó példait mutatja. »Nagy úr« jellemző

politikai elmélkedését úgy megnyirbálja a kiadás, hogy sokszor a gondolat lényegevész el. Olykor nem is értjük, mi vezethette a csonkítót eljárásában. Így a hazáját szerető fiú ilyen elragadtatással szól népéről: »Amit más meg tud tanulni, azt a magyar is tudja!... A magyar jobban tudja! mert ennél nincsen serényebb, munkásabb és hasznavehetőbb nép a világon!... Nincs itten semmi baj ebben az országban: csak a politika!« Ebből csak az első mondat szerepel a csonka kiadásban. Pedig ez határozott és bátor állásfoglalás a diák száján: egyedül az egykorú politika bűnös a magyar nép szenvedéséért s nem a dolgozók butasága, tehetetlensége ennek az oka. Kimarad egy bekezdés, amely Nyilas Misi lelkiállapotát rajzolja, amikor Bella kisasszony is hallgatja az órát: »Szerette volna, ha ez a délután örökké tartott volna, soha ilyen frissnek, okosnak, tüneményesnek nem érezte magát, most egyszerre mindent meg tudott volna tanítani, a legnehezebb dolgokba is belefogott s már nem Sanyikának magyarázott, hanem valami magasabb cél volt előtte, egészen magasztosan akarta magát kifejezni s olyan szavakat használt, amiket soha máskor nem mert volna kimondani: mint »költőiesene«, »szellem«, »illatos virág« s efféléket.« Ez a jellemző részlet is elmarad a megcsonkított kiadásból. Misi és Bella beszélgetésére rá sem lehet ismerni, annyira megcsonkították. Ebben szól Misi a nagy Móricz-élményről, a tüzes gép felrobbanásáról és anyja varrónői munkájáról. Az egyik legszebb kapcsolat ez az író szubjektív élménye és alakjának szavai között. Misi ezután többek közt ezt mondja: »Szegény rokon ne menjen gazdag rokonok közé, mint szegény, mert akkor szobalány lesz belőle és mosogatócselédnek használják. De ha úgy megy oda, mint hasonló úr, vagy még gazdagabb úr, akkor megbecsülik s kedvébe járnak.« Erre Bella felel: »Ebben teljes igaza van, Misike, szegény leány csak gazdagon mehet közéjük.«

Folytathatnók a példákat, de ez a néhány kiragadott részlet is mutatja a csonkítás fokát. Ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy igazat akarunk közölni a gyermekekkel, a csonka vagy átfírt szöveg nem igazság. Ez az eljárás mindenképpen káros, a régi kiadások alapján hamisítónak tartja a gyermek a szöveg közlőit, másrészt amikor iskolai tanulmányai során szólnak pl. Móricz korlátairól, fejlődéséről s ez nem tükröződik olvasmányaikban, amelyek a szerzőt életének minden szakaszában fejlett marxistának kívánják mutatni.

A csonkításnak másféle, de éppen olyan súlyos formáját találjuk Móra Ferenc: »Kincskereső kis ködmön« c. regényének kiadásában. Itt nem mondatokat és bekezdéseket törölnek, »nagyvonalúan« megy a csonkítás: »A gyémántcserép« c. fejezetet teljesen elhagyják. Pedig ebben a fejezetben mondja el a szerző, hogy édesanyja eladja fekete kakasát, csak-hogy fiának megvehesse az »Ezeregyéjtszakát«. Itt olvasunk arról, milyen hatást tesz a nagyfantáziájú gyermekre a csodalámpa története. A templomi jelenet kihagyását megértjük, de nem bocsátjuk meg az »Apám« című költemény törlését, nem értjük és nem is bocsátjuk meg. Ebben a versben az öreg szücsnek állít emléket költő-fia. Móra szentimentális itt is, de apja halálát minden költő sírva énekl meg, megható és elérzékenyítő szép vers ez, amelyet a fejezet végére szánt a szerző. A gyermekolvasó sírva fakad a vers olvasásán s ilyenkor érzi meg, mennyire szereti apját, de ez a lektort nem hatja meg, kihúzza könyörtelenül. Így üldözi Mórát síron túl is a cenzúra vörös ceruzája...

Az Ifjúsági Könyvkiadó klasszikusainak meséit is közli, kiadta Kazinczy Ferenc és Fáy András stb. állatmeséit. Ezek a kiadványok helyesen törekszenek a múlt értékeinek felhasználására, azonban a mesék tanulsága sokszor elvont, a nyelv is komoly nehézségeket okoz, így a tanító mesék közlésének ez a formája nem látszik szerencsésnek.

Értékes kiadványok (és tervek) jelennek meg legújabbban: nagy költők és írók olyan művei, amelyek felnőtteknek szóltak egykor, de most a gyermekirodalom értékes darabjal lettek. Petőfi: »Pató Pál úr«, »A magyar nemes« és »János vitéz« c. költeménye, Arany János »Nyalka huszár«-ja, Garay: »Obsitos«-a stb. A prózaírók közül Jókai és Mikszáth elbeszéléseket készül az Ifjúsági Könyvkiadó megjelentetni, terveinek megvalósítását sokezer gyermek várja türelmetlenül.

Az Ifjúsági Könyvkiadó szép és hasznos tervéhez néhány javaslattal járulhatunk. Arany János költeményei a magyar multat művészi világitják meg. Kiadhatnók a »Rege a csodaszarvaról« c. versét szép illusztrációval. Ennek nagy előnye lenne az, hogy a honfoglalás korát legnagyobb epikus költőnk előadásából ismernék meg a gyermekek. Néhány szó kíván csupán magyarázatot, a rajzok mindent megvilágítanak, a költemény nyelve egyszerű. Ha ez a kiadás sikerrel jár, talán szeret ejthetnők a »Keveháza« megjelentetésének is, bár ennek a nyelve sokkal nehezebb. Arany balladáihoz Zichy Mihály művészi illusztrációit használhatjuk fel. Bár a balladák általában nehezen érthetők és komorak, mégis felvetjük pl. »Rozgonyiné«, »Mátyás anyja«, »Szibinyáni Jank« és »Pázmán lovag« kiadásának gondolatát. Arany János humora kitűnő »A bajusz« és »A fülemüle« című versében. Ezeket a költő maga is népnevelésre szánta, a babona és felesleges patvarkodás elleni harc pedig ma is időszzerű. A versek nyelve semmit sem veszített az idők folyamán frissességéből. Ezeknek kiadása hasznos és sikeres lesz.

Jókai Mór elbeszéléseiből éppen a gazdagság miatt nehéz válogatnunk. »A kis Dekameron« című ifjúságnak szánt kiadvány ad ehhez némi segítséget. A 48-as harcokat, a távoli népek szabadságháborúit (A megölt ország, Bořvár stb.) kell ebben a kötetben a gyermekélményekkel, komáromi történetekkel variálni. Ha a gyermekek megismerik az ifjú Jókait, aki később március 15-e egyik hőse, majd a szabadságharc legnagyobb krónikása lett, akkor a kiadvány eléri célját.

Mikszáth Kálmán elbeszélései közül már könnyebb válogatni. Itt nem szabad megfélekednünk »A gyerekek« és a »Magyarország lovagvárai« című kötetéről. Ha a válogatás anyagának elolvasása elmélyíti a gyermekekben a család és a haza megszerettetését, akkor méltó lesz Mikszáth Kálmán emlékéhez.

Nem értékeltük eddig a magyar gyermekirodalom haladó hagyományát. Bár a Horthy-korszak, a gyermekirodalmat is a sovinizmus és klerikalizmus szolgálatába állította, nem lenne helyes a lappangó értékekről megfélekednünk. Hiszen ebből a korból már eddig is kaptunk a legismert műveket Móricz Zsigmond vagy Móra Ferenc tollából. Itt nem lehet célunk a mult kritikai vizsgálata, most csupán néhány szerzőre és műre hívjuk fel a figyelmet, azzal a céllal, hogy újabb kiadások lehetőségét felvessük.

Sebők Zsigmond »Kujon és Kaján« c. kötetének sok kedves elbeszélése ma sem veszítette el időszzerűségét. A könyv nyelvének sem ártott az idő. Különösen »Vigyázz« kutyára kell figyelnünk, ő a württembergi huszárok kutyája. A 48-as hősi harcokban »Vigyázz« is résztvesz. Sokszor segít gazdáinak, a magyar husároknak. Mikor a haldokló honvéd utójára emeli fel a nemzeti zászlót, amely már-már az ellenség kezébe kerül, »Vigyázz« ugrik oda, foga közé kapja és megmenti a 48-as szabadságharc lobogóját.

Benedek Elek gyermekversei között (Kisbaconi versek, Apa mesél c. kötetekben) sok olyant találunk, amely méltó új kiadásra. A népmondák alapján kitűnően megírta a honfoglalást (Honszerző Árpád, Hazánk története, Magyar mese- és mondavilág) és több történeti mondát. Ezeknek összeállítására és megjelentetésére most hízagpótló volna az iskolai történelem- és magyartanítás szempontjából is.

A közelmult haladó hagyományát őrzi gyermekkorunk sok szép emlékének teremtője, Fábián Gyula ifjúsági író és művészlelkű felesége, Biczó Ilona, jeles illusztrátor. Benedek Elek erdélyi »Cimbora« című gyermeklapjának dolgoztak, mert nem adták el tollukat a Horthy-korszakban: az igazságra nevelték a gyermekeket. Fábián Gyula »Szilassy Bálint magyar diák élete« c. regénye szinte minden átdolgozás nélkül is kiadható. Ez a kisregény történelmi képet fest a XVI. századi Magyarországról. Nem az úri világ rajza ez, hanem a dolgozó népé. Az iskolai ünnepélyen Bálint diák jobbágy barátja így beszél: »Engedtessék meg nekem, hogy az én magyarul írt versemet Süket uram elénekelhesse, mert az én hangom bizony nem eléggé kellemes.

Honti uram (az iskola tanára, aki latinul követel mindent) föl pattant : — Mit akar amice? Paraszti nyelvezeten akar itt valami zagyva dolgot énekeltetni? Mit gondol? Csak latin és görög nyelven lehet a poézist szolgálni. Énekeljék a versét a parasztok, domine!

— Paraszt vagyok! Tudok latinul. De magyarul érzek, és magyar érzést magyar szó illet! — Ezután eléneklik az ifjú dalát, amelyet a »Kettesdi törökveszedelemről« írt.

Gyermekeink irodalmi kultúrája nagy szegénységet mutat világirodalmi szempontból. Sürgősen meg kell ismertetnünk őket az orosz klasszikusok remekeivel. Köztudomású, hogy a nagy prózairók, Tolsztoj, Goncsarov és mások műveiből gyermekkiadás készült a Szovjetunióban. Így a »Háború és béke« c. regény alapján Rosztov Petya gyermekkorát, huszárkalandjait, majd halálát mondja el a gyermekeknek készült kiadás. Oblomov gyermekora (Goncsarov) kitűnő kisregényt nyújt, ügyes átdolgozással teljes befejezett egészet ad. Victor Hugo »Nyomorultak« c. regényéből Gavroche alakját emeljük ki, Dumas Három testőrének és a Monte Christónak ugyancsak rövidített, gyermekkiadására van szükség. Nagyon fontos a Robinson helyes kiadása. Nem a megtérő bűnöst, hanem a maga erejéből civilizációt teremtő ember alakját akarjuk benne látni. Nagy gonddal kell Swift Gulliverét átdolgoznunk. Hiba lenne csupán a keretet megőrizni a társadalmi mondanivaló nélkül, mint ezt a multban tették. A hazug társadalomnak minden oka megvolt arra, hogy a legerősebb szatíráról féljen. Nekünk az a célunk, hogy a könyv társadalmi mondanivalójából mindent megőrizzünk, amit a gyermek életkori sajátosságainál fogva megérthet belőle. Látni akarjuk az óriáskirály haragját, aki az egykori Anglia viszonyainak ábrázolása közben felháborodik, nevetni akarunk a tudósokon, akiket az elmélet elvakított, meg akarjuk ismerni a bírák és ügyvédek aljasságát, az egykori Anglia társadalmának számos bűnét.

Dickens Copperfield Dávid című regénye rövidített, ifjúsági kiadásban joggal válnék népszerűvé. Ez a regény a gyermek élményeinek ábrázolásával világítja meg az angol iskolázás, majd az egész társadalom fonákságát. Nagy nyereség lenne Mark Twain Koldus és királyfi c. regényének kiadása is. Az elcsereált gyermekek romantikus története alkalmat ad a szerzőnek arra, hogy az angol középkor megrázó képét szemléletesen tárja az ifjú olvasó elé. A koldus-sorba jutott királyfi meglátja a nép nyomorát, rá kell ébrednie a kormányzat számos hibájára és a feudális urak visszaélésére. A babona elleni harcot szemléletesen ábrázolja a boszorkány-per jelenete. A király elé egy asszonyt és leányát hurcolják, akiket azzal vádolnak, hogy ha lehúzzák harisnyájukat, szörnyű vihar keletkezik. Erre a király parancsot ad : húzzák le a harisnyájukat. Az udvar rémülten tiltakozik a király parancsa ellen, mert ez a kísérlet megdöntené a babona erejét. Az ilyen szemléletes ábrázolás nagy nevelőerőt tartalmaz : az olvasó rájön, hogy a kísérlet az ok és okozat összefüggésének vizsgálatára biztos fegyver a babona ellen. A királyi udvarban egy parasztfiut vesszőznek meg, ha a királyfi nem tudja feladatait, mert a trónörökös teste szent és sérthetetlen. Lehet-e gyermekolvasó számára jobban érzékeltetni az igazságtalanságot, amely ezt a társadalmi rendet jellemzi? Tamás úrfi kalandjainak teljes kiadása az egykori amerikai nevelés szemforgató ájtatosságát gúnyolja ki. Kiadása a vasárnapi iskola álszenteskedésének leleplezésével is nevelési sikert jelentene.

Az Ifjúsági Könyvkiadó nehéz feladat előtt áll : fel kell virágoztatnia gyermekirodalmunkat. Ebben a munkában nem nélkülözheti az irodalomtörténet támogatását. Folyóiratunk feladata, hogy a gyermekirodalom felvirágozását cikkeivel rendszeresen támogassa.